

Облік і оподаткування

УДК 657.6

Скорик Марина Олегівна

*кандидат економічних наук, доцент
Державний податковий університет*

Скорык Марина Олеговна

*кандидат экономических наук, доцент
Государственный налоговый университет*

Skoryk Maryna

*PhD in Economics, Associate Professor
State Tax University*

ORCID: 0000-0003-3291-706X

Петров Володимир Володимирович

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державного податкового університету*

Петров Владимир Владимирович

*соискатель высшего образования первого (бакалаврского) уровня
Государственного налогового университета*

Petrov Volodymyr

*Applicant for higher Education of the first (Bachelor's) Level
State Tax University*

**ФОРЕНЗІК ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З
ВНУТРІШНЬОКОРПОРАТИВНИМ ШАХРАЙСТВОМ
ФОРЕНЗИК КАК ИНСТРУМЕНТ БОРЬБЫ С
ВНУТРИКОРПОРАТИВНЫМ МОШЕННИЧЕСТВОМ
FORENSIC AS A TOOL FOR COMBATING INTERNAL
CORRUPTION FRAUD**

Анотація. *Кількість фінансових махінацій, що здійснюються суб'єктами господарювання різних організаційно-правових форм, що ставить під сумнів ефективність традиційних контрольних заходів щодо боротьби з економічною злочинністю та шахрайством. В зв'язку з цим особливу актуальність набуває застосування інструменту фінансових розслідувань – форензіка. В статті описана сучасна проблема виникнення на підприємствах фактів шахрайства, які відбуваються в результаті недосконалості їх системи економічної безпеки. За результатами вивченого світового досвіду боротьби з корпоративним шахрайством, одним із найефективнішим засобів обрано форензік. Проаналізовано останні дослідження та публікації, що стосуються внутрішньокорпоративного шахрайства, обґрунтовано роль форензіку, як інструменту боротьби з ним, визначено поняття форензіку, його значення та методи. Описано основні відмінності традиційних методів контролю від форензік процедур та обґрунтовано доцільність та інноваційність впровадження саме такого методу. Представлено концептуальну модель форензік як методу розслідування внутрішньокорпоративних випадків шахрайства. Доведена ефективність впровадження форензіку на підприємствах з метою підвищення їх економічної безпеки. Окреслено перспективи розвитку та використання в українських компаніях форензік як сучасного методу проведення фінансових розслідувань корпоративних шахрайств.*

Ключові слова: *корпоративне шахрайство, хабарництво, методи розслідувань, корпоративні злочини, форензік, економічна безпека, корупція, аудит, звітність.*

Аннотация. *Количество финансовых махинаций, осуществляемых субъектами хозяйствования различных организационно-правовых форм, что ставит под вопрос эффективность традиционных контрольных*

мероприятий по борьбе с экономической преступностью и мошенничеством. В связи с этим особую актуальность приобретает применение инструмента финансовых расследований – форензика. В статье описана современная проблема возникновения на предприятиях фактов мошенничества, происходящих в результате несовершенства системы экономической безопасности. По результатам изученного мирового опыта борьбы с корпоративным мошенничеством, одним из наиболее эффективных средств избран форензик. Проанализированы последние исследования и публикации, касающиеся внутрикорпоративного мошенничества, обоснована роль форензика, как инструмента борьбы с ним, определены понятия форензика, его значение и методы. Описаны основные отличия традиционных методов контроля от форензик процедур и обоснована целесообразность и инновационность внедрения именно такого метода. Представлена концептуальная модель форензика как метода расследования внутрикорпоративных случаев мошенничества. Доказана эффективность внедрения форензика на предприятиях в целях повышения их экономической безопасности. Обозначены перспективы развития и использования в украинских компаниях форензик как современного метода проведения финансовых расследований корпоративных мошенничеств.

Ключевые слова: *корпоративное мошенничество, взяточничество, методы расследований, корпоративные преступления, форензик, экономическая безопасность, коррупция, аудит, отчетность.*

Summary. *The number of financial frauds committed by economic entities of various organizational and legal forms, which calls into question the effectiveness of traditional control measures to combat economic crime and fraud. In this regard, the use of the tool of financial investigations - forensics is especially relevant. The article describes the current problem of fraud in*

enterprises, which occur as a result of imperfections in their system of economic security. According to the results of the studied world experience in the fight against corporate fraud, forensics has been chosen as one of the most effective means. The latest research and publications related to internal corporate fraud are analyzed, the role of forensic science as a tool to combat it is substantiated, the concept of forensic science, its meaning and methods are defined. The main differences of traditional methods of control from forensic procedures are described and the expediency and innovativeness of the introduction of such a method are substantiated. The conceptual model of forensics as a method of investigating intracorporate fraud cases is presented. The effectiveness of the introduction of forensics in enterprises to improve their economic security has been proven. Prospects for the development and use of forensics in Ukrainian companies as a modern method of conducting financial investigations of corporate fraud are outlined.

Key words: *corporate fraud, bribery, methods of investigation, corporate crimes, forensics, economic security, corruption, audit, reporting.*

Постановка проблеми. У сучасних українських реаліях корупція та шахрайство досягають немислимих масштабів. Хабарництво та шахрайство неабияк шкодять проведенню нормальної господарської діяльності компаній та українській економіці, а також нашому міжнародному визнанню та репутації країни на міжнародній арені.

За статистикою випадки шахрайства скоєні довіреними особами, а саме співробітниками вищого класу керівництва – зросли більш ніж у два рази, а скоєння шахрайства співробітниками у цілому зросло на 30% з 2016 по 2018 роки [1]. Тому цілком зрозуміло, що потрібно попереджувати та розслідувати факти неправомірних дій співробітників щодо компанії, але застарілих методів уже недостатньо, так як шахрайські дії завше продумані, та злочинці оцінюють стандартні, застарілі ризики виявлення їх дій та

приховують неправомірну діяльність у відповідності до таких ризиків.

У зв'язку з цим, компанії застосовують інноваційний метод контролю – форензик, що дає змогу не тільки ефективно розслідувати факт вчинення шахрайських дій, а й попередити неправомірні дії співробітників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання шахрайства, неправомірних дій у сфері фінансів працівників компанії та економічної безпеки компаній розглядалися багатьма вченими, зокрема: Т. Ю. Клишко [2], С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов [3], О. І. Пацула [4], Y. Kharazishvili, A. Kwilinski, O. Grishnova, H. Dźwigoł [5], О.С. Заяць [6].

Формулювання цілей статті (постановка завдання та завдання статті). Метою статті є аналіз внутрішньокорпоративного шахрайства та обґрунтування ролі такого інструменту боротьби з ним, як форензик, визначення його поняття, значення та методів для розслідування фактів та попередження злочинів задля впровадження у вітчизняну практику ведення бізнесу та мінімізації шахрайства.

Виклад основного матеріалу. За даними «Reports of the Nations 2020», дослідження що проводиться щорічно, найбільш частими типами внутрішньокорпоративного шахрайства є привласнення активів, що у загальній структурі складає 53%, корупція 11% та поєднання корупції та привласнення активів 26%. [7]. Ще одним типом внутрішньокорпоративного шахрайства, який є не розповсюдженим, але завдає найбільшої шкоди є підробка фінансової звітності. В Україні статистика також невтішна.

Основними інструментами для боротьби стали внутрішній та зовнішній аудит, але так як їх підходи застарівають та виявляються неефективними, то на допомогу приходить інноваційний вид контролю – форензик. Поняття «форензик» вперше було застосовано в 1946 р. у роботі М. Пелубета [8]. Сьогодні форензик усвідомлюється як розслідування дій співробітників, що призвели до економічних збитків, спроба повернення

коштів та/або передача зібраних доказів до суду чи слідства.

Автори трактують поняття форензик по-різному. Наприклад, серед тих з дослідників, хто підходить до форензику як до послуги Г. Ойедокун визначає форензик як сукупність незалежних ініціативних послуг, що надаються власникам або раді директорів компаніями різних організаційно-правових форм, а саме аудиторськими, консалтинговими та іншими спеціалізованими компаніями [9]; С. Чернявський, О. Користін, В. Некрасов як послугу з виявлення та зменшення ризиків виникнення шахрайства, незаконних дій та неетичної поведінки у сфері господарської діяльності [10]. Серед тих хто підходить до форензику як до незалежного розслідування: М. Доан, Д. Маккі визначають форензик як детальний аналіз і вивчення фінансово-господарської діяльності організації, спрямовані на виявлення неправомірних дій працівників або третіх осіб, пов'язаних з посяганням на фінансові ресурси організації [11]. Серед тих, хто підходить до форензику як до комплексу наук різних сфер (бухгалтерського обліку, судових експертиз, психології): А. Еноф, П. Омагбон, Ф. Ехігатор визначають форензик як діяльність, яка узагальнює й поєднує бухгалтерський облік, аудит, криміналістику, судові послуги та фінансові навички для виявлення та скорочення випадків шахрайства, а також запобігання ним [12]. А серед тих хто розглядає форензик як процес, А. Семенець визначає його як процес вивчення звітності та господарських операцій компанії задля розроблення заходів з реагування на шахрайство, управління ним та запобігання його на підставі експертного судження про наявність фактів (порушення співробітниками та керівництвом компанії чинного законодавства; фальсифікація бухгалтерської та податкової звітності; випадки розкрадання або неналежного використання активів; корупція та зловживання повноваженнями; ризик шахрайства) [13].

Тож ми можемо зробити висновок, що форензик набагато більш обширне поняття, а аспект розгляду його як інструменту боротьби з

внутрішньокорпоративним шахрайством не всеохоплюючий.

Існує багато різних типів шахрайств, але ті з них, які можна виявити за допомогою форензик інструментів та традиційних способів умовно можна поділити на внутрішньокорпоративне шахрайство та махінації з фінансовою звітністю. Шахрайство працівників, як правило, включає присвоєння виручки чи розкрадання готівки або устаткування. Привласнення активів є одним із найбільш популярних видів внутрішньокорпоративного шахрайства. Також, цікавий факт, шахрайством злочин рахується тільки тоді, коли є зловживання довірою, в іншому випадку це може бути просто крадіжка., але у будь-якому разі форензик розслідує такі факти.

Варто зазначити, що українські компанії, на сьогодні не здатні самостійно боротись із корпоративним шахрайством, за статистикою з дослідження порталу «YouControl» - шість з десяти компаній не використовують ніяких систем і програм контролю і відстеження можливих ризиків. Майже половина респондентів або не оцінюють ризики, або проводять неформальну оцінку "на око", 50% компаній підтримують внутрішній контроль і суворе дотримання процедур і тільки 32% регулярно навчають співробітників політиці і робочим процедурам компанії [14].

Слід також зазначити, що компанії з великим штатом працівників, за статистикою з дослідження проведеного компанією «Kreston GCG», стикалися з випадками шахрайства частіше, аніж компанії, у яких чисельність співробітників менша (рис. 1):

Фіксація фактів шахрайства в компаніях в розрізі чисельності співробітників,%

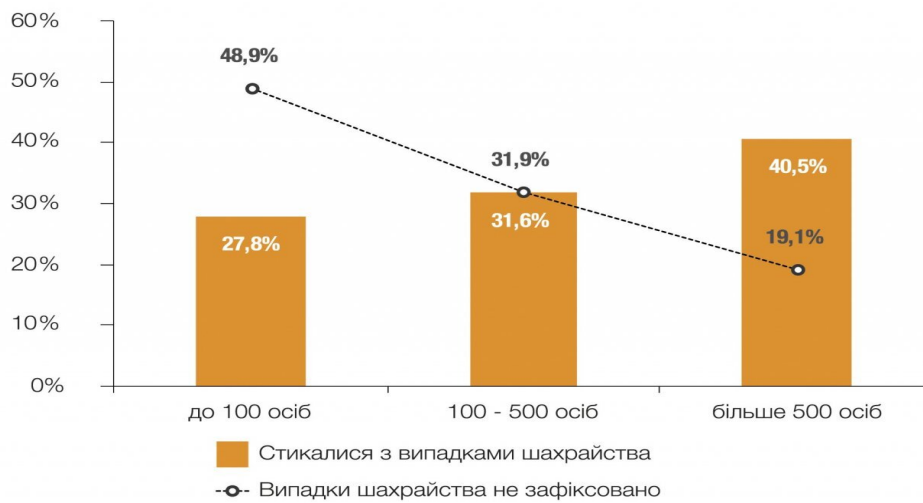

Рис. 1. Порівняння рівня шахрайства до чисельності співробітників у компанії

Джерело: складено на основі дослідження проведеного аудиторською компанією

«Kreston GCG» [15]

Розглядаючи форензик як окремий інструмент в боротьбі проти шахрайства всередині компаній та підприємств, слід виділити, що його використання більш дієве, аніж використання традиційних контрольно-економічних служб, наприклад аудиту, для поставлених цілей. Порівняємо критерії зовнішнього, внутрішнього аудиту та форензіку, для розуміння дієвості форензіку у порівнянні з іншими методами контролю.

Критерії порівняння будемо застосовувати тільки такі, що відображають відмінності що впливають на результативність у попередженні та розкритті фактів шахрайства працівниками.

За періодичністю зовнішній аудит проводиться наприкінці звітного періоду, внутрішній контроль проводиться регулярно, а форензк проводиться точково та раптово. Тому з внутрішнім аудитором можна домовитись про нерозкриття фактів шахрайства, до зовнішнього аудиту можна підготуватись, хоча на деяких підприємствах його не проводять взагалі, а форензик проводиться приховано від менеджменту компанії, що дозволяє викрити шахрайство найбільш дієво.

Що стосується мети, то зовнішній аудит проводиться для підтвердження достовірності фінансової звітності, внутрішній контролю для вивчення фактичного стану активів підприємства, а форенік для виявлення та попередження фактів шахрайств та махінацій. Тобто зовнішній та внутрішній контролю не спрямовані на те, щоб викрити зловмисників, тому не застосовують більшість методів, якими користуються форензік спеціалісти.

Об'єктами перевірки при проведенні зовнішнього аудиту є фінансова звітність, при проведенні внутрішнього контролю – майно підприємства, а от при форензіку – усі внутрішні процеси та діяльність, а також фінансові результати. Тобто для розкриття зловмисників форензік має набагато більшу «глибину» поринання у процеси підприємства.

Результатами перевірки зовнішнього аудиту буде аудиторський висновок, внутрішнього контролю – внутрішні звіти, а форензіку – докази здійснення чи нездійснення шахрайства. Виходячи з цього, ми можемо стверджувати, що форензік не тільки використовується як метод боротьби, але і як метод захисту своєї невинності. Принципова різниця результатів перевірки заключається у тому, що докази проведення форензік можна використовувати у суді, і досвідчені спеціалісти не тільки надають такі докази, а й представляють інтереси замовника у суді, розуміючи усю специфіку розслідування та підприємства. А також можуть зробити це оперативно, на відміну від зовнішніх спеціалістів.

Також відмінностями форензік контролю, є те що вони враховують психологічні особливості підозрюваних та працівників, збирають інформацію також серед знайомих підозрюваних, а також вербують працівників всередині компанії для розвідок і здобування важливої інформації. Спеціалісти з форензіку оперують значним досвідом розслідувань шахрайства та використовують його відповідно до галузі.

Ще однією відмінністю є те, що аудиторські компанії, що проводять

зовнішній аудит підприємства не завжди висвітлюють усі факти у своєму звіті, через те, що розраховують на довготривалу співпрацю та не хочуть втрачати «дорогого» клієнта.

Для розуміння, як саме форензик допомагає у викритті шахрайства, доцільно проаналізувати більш детально методіку проведення форензику.

Зважаючи на вищенаведене, можна констатувати, що найбільш дієвим інструментом у боротьбі з внутрішньокорпоративним шахрайством, у порівнянні з традиційними – є форензик.

Форензик якісно відрізняється у викритті неправомірних дій серед працівників компаній, саме через те, що різноманіття ситуацій на підприємствах, що виникають кожного дня – дозволяють комбінувати данні методи, покращувати їх комбінації та синтезувати нові методи. До того-ж досвід форензик-спеціалістів дозволяє їм інтуїтивно краще розпізнавати шахрайські схеми та психологічні слабкості людей.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У зв'язку з збільшенням випадків шахрайств, а також з ускладненням методів здійснення злочинів, та через неможливість боротись з внутрішньокорпоративним шахрайством традиційними методами, на ринку з'явилась потреба у появі нового інструменту контролю – форензику. Форензик відрізняється від інших методів контролю за багатьма критеріями, і є сьогодні найефективнішим для викриття внутрішньокорпоративного шахрайства. В Україні цей метод не набув широкого розголосу, але його проведення, незалежними компаніями, дасть змогу очистити багато компаній від корупції, хабарництва та шахрайств. Дасть змогу компаніям уникнути значних фінансових втрат та буде сприйматися на ринку, як обов'язкова для проведення послуга, що захистить репутацію компанії. Перспективами для подальших розвідок слід визнати дослідження впливу сегментації за галузями форензик інструментів боротьби з корпоративним шахрайством, компілювання їх у загальну базу з забезпеченням

автоматизації.

Література

1. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. Виведення шахрайства з тіні. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf> (дата звернення 31.12.2021)
2. Климко Т. Ю., Мельник О. О. Удосконалення роботи внутрішнього аудиту для запобігання фродів на підприємстві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2015. Вип. 13.
3. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : методичні рекомендації / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017.
4. Пацула О. І. Форензик як інструмент забезпечення безпеки бізнесу // Управління системою економічної безпеки: від теорії до практики : збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (31 грудня 2021 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2019.
5. Kharazishvili Y., Kwilinski A., Grishnova O., Dzwigol H. Social Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). Sustainability. 2020. Vol. 12(21). P. 89-53. doi: <https://doi.org/10.3390/su12218953>
6. Заяць О. С. Протидія адміністративним правопорушенням у фінансовій сфері : монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2018.
7. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020 року: результати опитування українських організацій. Виведення шахрайства з тіні. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/economic-crime-survey.html>

(дата звернення 31.12.2021)

8. Mojsoska S., Dujovski N. Recognizing of Forensic Accounting and Forensic Audit in the South-Eastern European Countries. *Journal of Eastern-European Criminal Law*. 2015. No. 2. P. 212–222.
9. Oyedokun G. Forensic Investigation and Forensic Audit Methodology in a Computerized Work Environment. URL: https://www.researchgate.net/publication/315433931_Forensic_Investigation_and_Forensic_Audit_Methodology_in_a_Computerized_Work_Environment (дата звернення: 31.12.2021).
10. Чернявський С., Користін О., Некрасов В. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : методичні рекомендації. Київ : Українська академія внутрішніх справ, 2017. 164 с.
11. Doan M., McKie D. Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994–2016). *Public Relations Review*. 2017. Vol. 43. Issue 2. P. 306–313.
12. Enofe A., Omagbon P., Ehigiator F. Forensic Audit and Corporate Fraud. *IJAR International Journal of Economics and Business Management*. 2015. Vol. 1. No. 8. P. 55–64.
13. Ковбель А.. У вас в компанії крадуть? Так, не обманюйте себе. <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/01/16/633015/> (дата звернення 31.12.2021)
14. Топ шахрайств в компаніях і як їм запобігти. URL: <https://youcontrol.com.ua/articles/top-shakhraystv-v-kompaniiakh-iyakuyim-zarobihty/> (дата звернення 31.12.2021)
15. Perceptions index 2020. URL: https://images.transparencycdn.org/images/CPI2020_Report_EN_0802-WEB-1_2021-02-08-103053.pdf (дата звернення 31.12.2021)

References

1. Forenzik — efektyvnyi instrument yurydychnoho suprovodu biznesu [Forensic — an effective tool for legal support of business]. *Law and business*. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf> (accessed 31 December 2021) [in Ukrainian].
2. Klymko T. Yu., Melnyk O. O. Udoskonalennia roboty vnutrishnyoho audytu dlia zapobihannia frodiv na pidpryiemstvi. [Improvement of internal audit work to prevent frods in the enterprise]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia «Ekonomika i menedzhment»*. 2015. No. 13.
3. Cherniavskiy S. S. et al. Finansovi rozsliduvannia u sferi protydii lehalizatsii zlochynnykh dokhodiv v Ukraini : metodychni rekomendatsii [Financial investigations in the area of combating the legalization of criminal incomes in Ukraine: methodical recommendations]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2017.
4. Patsula O. I. Forenzik yak instrument zabezpechennia bezpeky biznesu. [Forensic as a tool for business security]. *Upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky: vid teorii do praktyky*. Lviv: LvDUVS, 2019.
5. Kharazishvili Y., Kwilinski A., Grishnova O., Dzwigol H. Social Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). *Sustainability*. 2020. Vol. 12(21). P. 89-53. doi: <https://doi.org/10.3390/su12218953>
6. Zaiats O. S. (2018). Protydiiia administratyvnym pravoporushenniam u finansovii sferi [Counteraction to administrative offenses in the financial sphere]. Lviv: LvDUVS. (in Ukrainian)
7. Forenzik — efektyvnyi instrument yurydychnoho suprovodu biznesu [Forensic — an effective tool for legal support of business]. *Law and business*. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/economic->

- crime-survey.html (accessed 31 December 2021) [in Ukrainian].
8. Mojsoska S., Dujovski N. Recognizing of Forensic Accounting and Forensic Audit in the South-Eastern European Countries. *Journal of Eastern-European Criminal Law*. 2015. No. 2. P. 212-222.
 9. Oyedokun G. Forensic Investigation and Forensic Audit Methodology in a Computerized Work Environment. Available at: https://www.researchgate.net/publication/315433931_Forensic_Investigation_and_Forensic_Audit_Methodology_in_a_Computerized_Work_Environment (accessed 31 December 2021).
 10. Chernjavs'kyj S., Korystin O., Nekrasov V. (2017) Finansovi rozsliduvannja u sferi protydiji leghalizaciji zlochynnykh dokhodiv v Ukrajinii [Financial investigations in the field of combating the legalization of criminal incomes in Ukraine]. Kiev: Ukr. akademija vnutr. sprav. (in Ukrainian)
 11. Doan M., McKie D. Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994–2016). *Public Relations Review*. 2017. Vol. 43. Issue 2. P. 306–313.
 12. Enofe A., Omagbon P. and Ehigiator F. Forensic Audit and Corporate Fraud. *IIARD International Journal of Economics and Business Management*. 2015. Vol. 1. № 8. P. 55–64.
 13. Kovbel A. Do in your company steal? Yes, do not deceive yourself. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/01/16/633015/> (accessed 31 December 2021) [in Ukrainian].
 14. Top scams in companies and how to prevent them. [Top shakhraistv v kompaniiakh i yak yim zapobihty]. URL: <https://youcontrol.com.ua/articles/top-shakhraistv-v-kompaniiakh-iyakyim-zapobihty/> (accessed 31.12.2021)
 15. Perceptions index. 2020. URL: https://images.transparencycdn.org/images/CPI2020_Report_EN_0802-WEB-1_2021-02-08-103053.pdf (accessed 31.12.2021)